

DRAMIŃSKI – FUNDACJA OCHRONY DZIEDZICTWA TECHNIKI ROLNICZEJ
WARMII I MAZUR

OFERTA EDUKACYJNA

MUZEUM MASZYN ROLNICZYCH w SZĄBRUKU

v. 1.2/2023

Sząbruk 2023

DRAMIŃSKI – FUNDACJA OCHRONY DZIEDZICTWA TECHNIKI ROLNICZEJ
WARMII I MAZUR

11-036 Sząbruk, ul. Wiktora Steffena 21

KRS: 0000719670

tel.: 89 675 26 37

mail: skansen@draminski.com

www.naterki.pl

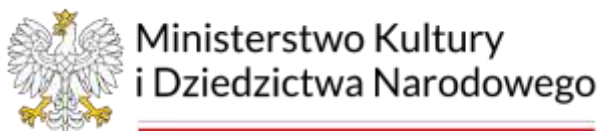
Wpłaty prosimy kierować na nr konta:

71 1140 1111 0000 5746 6100 1001

Tytuł wpłaty : „Na działalność statutową Fundacji”

Przygotował: Piotr Odoj

Zrealizowano w ramach stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

1. Muzeum Maszyn Rolniczych w Sząbruku.

2. Jak się umówić ?

3. Jak do nas trafić ?

4. Propozycja zajęć.

5. Co warto zobaczyć w okolicy.

MUZEUM MASZYN ROLNICZYCH W SZĄBRUKU.

Muzeum Maszyn Rolniczych w Sząbruku jest wynikiem pasji Janusza Dramińskiego, który od 40 lat gromadzi unikatowe egzemplarze zabytkowych maszyn rolniczych. Jest to najprawdopodobniej największy tego typu zbiór w Polsce. Maszyny te stanowią unikatową wartość dziedzictwa kulturowego regionu, będąc zabytkami techniki i pamiątką po dawnej, już nie istniejącej technologii rolnictwa a także dawnej wsi z jej kulturą niematerialną, bogactwem wierzeń i zwyczajów związanych z pracami rolnymi i maszynami rolniczymi.

Początkowo kolekcjonowano obiekty z dawnych Prus Wschodnich. Z czasem zbiór powiększono o obiekty z polskich fabryk z czasów zaborów, z 20-lecia międzywojennego (maszyny z fabryki Hipolita Cegielskiego) oraz z dawnych Kresów.

Intencją twórcy Muzeum – Janusza Dramińskiego była potrzeba zachowania gwałtownie zanikającego dziedzictwa polskiej wsi – dawnych maszyn rolniczych. Ich zanik wiązał się z postępowaniem technicznym. Stopniowo poza misją zachowania śladów dawnego świata techniki rolniczej, pojawiła się naturalna potrzeba opowiadania historii stojących za tymi maszynami. Muzeum ma w swych zbiorach około 600 egzemplarzy dawnych maszyn (m.in. pługi, kieraty, młocarnie, wialnie, lokomobile itd.) oraz kilkaset drobniejszych sprzętów rolniczych. Ważną częścią zbiorów jest biblioteka gromadząca pamiątki i książki związane z dawnym rolnictwem.

W ostatnim czasie zbiory wzbogaciły się o kolejny rodzaj maszyn: traktorki typu „SAM” konstruowane przez amatorów w czasach PRL będące przykładem inwencji, uporu i pracy polskich rolników. Ten zbiór jest tworzony w ścisłej współpracy z Muzeum Wsi Radomskiej tak, aby kolejne egzemplarze odzwierciedlały bogactwo typów i rozwiązań konstrukcyjnych.

DRAMIŃSKI – Fundacja ochrony dziedzictwa techniki rolniczej Warmii i Mazur” to powstała w 2018 r. organizacja powołana w celu opieki nad kolekcją zabytkowych maszyn rolniczych zgromadzonych w Sząbruku koło Olsztyna pod nazwą Muzeum Maszyn Rolniczych.

Fundacja podejmuje inicjatywy w celu popularyzacji swojej działalności. M.in. były to: wystawa wybranych egzemplarzy w Muzeum Nowoczesności w Olsztynie, udział w Europejskiej Nocy Muzeów (przejazd lawetą z młocarnią przez Olsztyn), Europejskich Dniach Dziedzictwa, wydarzenie związane z wpisaniem największego na świecie zbioru kieratów konnych do Księgi

Rekordów Guinnessa, wydarzenie „Warmińskie żniwa” - pokaz młócki zabytkowymi maszynami z udziałem społeczności lokalnej.

Ze względu na unikatową wartość kolekcji Fundacja przystąpiła do profesjonalnej inwentaryzacji i digitalizacji zbioru. Rozpoczęto również prace nad wyeksponowaniem zbioru w zbudowanej w 2023 r. stodole ekspozycyjnej.

Wzdłuż „Alej 100-lecia Niepodległości” utworzonej w Sząbruku z okazji rocznicy, obsadzonej 200 lipami rozmieszczono 24 „Warmińskie Kamienie Pamięci” poświęcone najważniejszym datom i postaciom z historii Warmii.

Fundacja współpracuje z lokalnymi stowarzyszeniami, z Gminnym Ośrodkiem Kultury, Muzeum Wsi w Radomiu, Miejskim Ośrodkiem Kultury w Olsztynie, Biblioteką Wojewódzką w Olsztynie.

Staramy się stworzyć przestrzeń o walorach rekreacyjnych i miejsce, gdzie odwiedzający, lokalna społeczność, dzieci i młodzież znajdą miejsce do spotkań, zabawy i nauki.

Muzeum funkcjonuje w oparciu o własną pracę i środki. Za zwiedzanie nie są pobierane opłaty. Fundacja podejmuje próby wnioskowania o dotacje na inwentaryzację i profesjonalne wyeksponowanie zbiorów.

Zapraszamy do zwiedzania, do organizacji lekcji i zabawy, wszystkie pomysły na wykorzystanie przestrzeni Muzeum mile widziane!

JAK SIĘ UMÓWIĆ ?

Prosimy o umawianie wizyt telefonicznie:

603 613 301 lub 601 652 496

JAK DO NAS TRAFIĆ ?

Muzeum mieści się w Sząbruku przy ul. Ptasia Aleja 3.

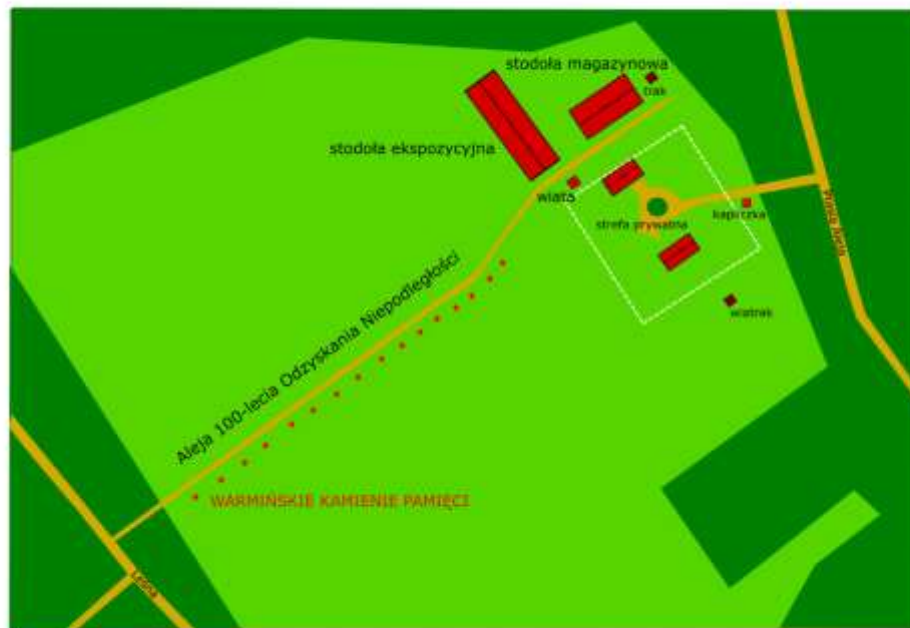
Z Olsztyna kierujemy się w kierunku Ostródy, a następnie skręcamy w lewo, w drogę na Sząbruk. Do Muzeum wiodą dwie drogi: przed Sząbrukiem skręcamy w prawo w leśną drogę (ul. Ptasia Aleja) i po minięciu przejazdu kolejowego (uwaga! przejazd niestrzeżony) docieramy do kapliczki. To jedno z wejść do Muzeum. Ze względu na prowadzone prace leśne droga jest obecnie w złym stanie, dlatego rekomendujemy wjazd tuż przed Sząbrukiem w ulicę Leśną w prawo. Po przejechaniu około 1 km dostrzeżemy Aleję 100 – lecia Odzyskania Niepodległości. Jest tu miejsce do zaparkowania i zawrócenia autobusu.

PROPOZYCJA ZAJĘĆ

A. ZWIEDZANIE MUZEUM

Muzeum Maszyn Rolniczych w Sząbruku

Muzeum Maszyn Rolniczych można zwiedzać na kilka sposobów:

- stodoła ekspozycyjna – tu znajduje się kolekcja młocarni a na piętrze wystawa maszyn rolniczych i ekspozycja poświęcona postaci Hipolita Cegielskiego.
- wiatr z traktorkami SAM – unikalnymi konstrukcjami tworzonymi samodzielnie przez rolników w czasach PRL.
- stodoła magazynowa – kolekcja maszyn rolniczych, narzędzi i sprzętu gospodarstwa domowego.
- wiatrak koźlak – wystawa poświęcona młynarstwu.
- Warmińskie Kamienie Pamięci – umieszczone wzdłuż Alei 110 – lecia Odzyskania Niepodległości, dokumentują najważniejsze daty i postaci z historii Warmii.

B. HIPOLIT CEGIELSKI

Hipolit Cegielski (1813 - 1868) to przedsiębiorca, fabrykant, nauczyciel, publicysta, redaktor i nauczyciel całym życiem związany z Poznaniem.

W Muzeum zgromadzonych jest kilkadziesiąt maszyn rolnych z jego wytwórni, przede wszystkim młocarni. Ponadto biblioteka muzealna posiada w swoich zbiorach druki reklamowe, fotografie, książki, papiery wartościowe oraz medale i inne pamiątki związane z postacią i fabrykami Cegielskiego. Na piętrze stodoły ekspozycyjnej znajdziecie małą wystawę poświęconą jego postaci.

C. SPRZĘT GOSPODARSTWA DOMOWEGO

W Muzeum znajdziecie wystawę typowego sprzętu wiejskiego gospodarstwa domowego sprzed stu lat.

D. UPRAWA ROLI OD PŁUGA PO MŁOCKĘ

W stodole ekspozycyjnej, na piętrze zlokalizowano wystawę poświęconą cyklom dawnego rolnictwa: orka, siew, zbiory, młocka. Na wystawie znajdziemy stare urządzenia i narzędzia, takie jak pługi, sochy, brony, siewnik, kosy, sierpy, cepy, małe młocarnie.

E. WIATRAK

Na terenie Muzeum znajduje się 120 – letni wiatrak typu koźlak z 1899 r. W środku znajdziemy małą ekspozycję związaną z młynarstwem.

Na zdjęciu wiatrak w trakcie rekonstrukcji.

F. TRAKTORKI SAM

W zbiorach Muzeum znajduje się 60 sztuk traktorków typu SAM pochodzących z lat PRL, będących świadectwem uporu, zaradności i umiejętności polskich rolników, którzy samodzielnie tworzyli takie konstrukcje z powodu braku (ze względów ideologicznych) takich maszyn dla rolnictwa indywidualnego. Największa w Polsce kolekcja traktorków była budowana świadomie. Pod kierunkiem największego znawcy tego tematu - Tomasza Dzikowskiego, zgromadzono wszystkie typy i odmiany konstrukcyjne zidentyfikowane przez niego. Kolekcja jest w tym zakresie pełna i reprezentatywna dla obszaru Polski. Maszyny są sprawne technicznie ale poza oczywistymi śladami zużycia noszą już ślady upływu czasu i nieuchronnej degradacji w postaci korozji.

G. WARSZTATY PRANIA, ROBIENIE KASZY

Zapraszamy dzieci na warsztaty prania. Będziemy prać jak przed wiekami: przy pomocy tary i ręcznych „pralek”. Można też osobiście doświadczyć, jak kiedyś robiono kaszę (ręcznie, w specjalnym młynku).

Prosimy umawiać telefonicznie.....

Koszt 10 zł/ uczestnik.

H. OGNISKO

Zapraszamy na ognisko na łące na terenie Muzeum.

Prosimy umawiać telefonicznie.....

Koszt 10 zł/ uczestnik.

I. WARMIŃSKIE KAMIENIE PAMIĘCI

Aleja 100–lecia odzyskania Niepodległości i Warmińskie Kamienie Pamięci.

Od strony ulicy Leśnej można dotrzeć do Alei 100 – lecia odzyskania Niepodległości, założonej w 2018 r i obsadzonej 200 lipami. Aleja wije się malowniczo przez śródleśną łąkę aż do ulicy Ptasia Aleja i głównych budynków Muzeum Maszyn Rolniczych. Wzdłuż Alei rozmieszczono 24 kamienie z datami odnoszącymi się do historii Warmii i osób z nią związanych. Umożliwia to przeprowadzenie lekcji historii w szerszym lub węższym zakresie aż do omówienia szczegółowo wydarzeń historycznych na podstawie dat z jednego kamienia. Można koncentrować się na historii Warmii bądź sytuować daty w szerszym kontekście historycznym i geograficznym.

1. 1243 - 1260

Ustanowienie dominium biskupstwa warmińskiego i Kapituły Warmińskiej.

W 1243 r. legat papieski - Wilhelm z Modeny decyzją papieża utworzył Diecezję Warmińską (wraz z diecezjami chełmińską, pomezzańską i sambijską). Z diecezji wydzielono w 1251 i 1254 (z korektą granic w 1375) Dominium Warmińskie obejmujące 1/3 obszaru diecezji – i ten obszar nazywamy Warmią. Biskup (wraz z Kapitułą) sprawował pełnię władzy świeckiej na tym terenie. Do jego uprawnień należało m.in. lokowanie miast i wsi, zarządzanie gospodarką, sądownictwem, prawodawstwem, obronnością. W 1288 biskup Henryk Fleming podzielił Dominium na część biskupią i kapitułną. Ostatecznie w 1346 Dominium podzielono na 10 komornictw. Biskup objął we władanie 7 z nich (braniewskie, orneckie, lidzbarskie, jeziorańskie, wartemborskie), kapituła katedralna 3 (fromborskie, melzackie, olsztyńskie). Stolicą i siedzibą biskupa początkowo było Braniewo, a od 1350 – Lidzbark Warmiński. W historycznych granicach Warmia przetrwała do 1772 r.

W 1260 r. pierwszy biskup warmiński Anzelm powołał 16 kanoników, ustanawiając Kapitułę Katedralną i wyposażając ją w 16 prebend kanonickich (dobra, z których dochody miały utrzymywać kanoników). Było to zgromadzenie duchownych, prowadzących życie we wspólnocie. Kanonicy początkowo rezydowali w ówczesnej stolicy diecezji – Braniewie przy kościele św. Andrzeja. W 1278 Kapituła przeniósła się do Fromborka. Zgodnie z aktem erekcyjnym diecezji warmińskiej, biskup Anzelm w 1277 trzecią część swego dominium przekazał Kapitulie. Następca Anzelma, biskup Henryk Fleming wyznaczył ścisłe granice tych obszarów poprzez powołanie komornictw kapitułnych fromborskiego i melzackiego. Biskup Herman z Pragi w 1346 dodatkowo wyznaczył komornictwo olsztyńskie. Te trzy obszary były od tej pory we władaniu kanoników. Zadaniem Kapituły było przede wszystkim doradzanie biskupom w zakresie prawa i zarządzania diecezją w tym zagospodarowania ziem. Teoretycznie to oni wybierali kolejnego biskupa po śmierci poprzednika. Kanonicy mieli obowiązek opiekowania się katedrą fromborską oraz administrowali powierzonym komornictwom. Bycie kanonikiem było źródłem przychodów i przywilejów ale warunki przyjęcia do tego grona były wymagające: co najmniej trzyletnie studia, ponadto poparcie

kanoników, bądź Papieża oraz (różnie w różnych okresach) króla polskiego lub Zakonu Krzyżackiego. Wzajemne stosunki pomiędzy biskupem i Kapitułą regulowały specjalne statuty.

2. 1226 - 1283

Krzyżacki podbój Prus, w tym ziem plemienia Warmów.

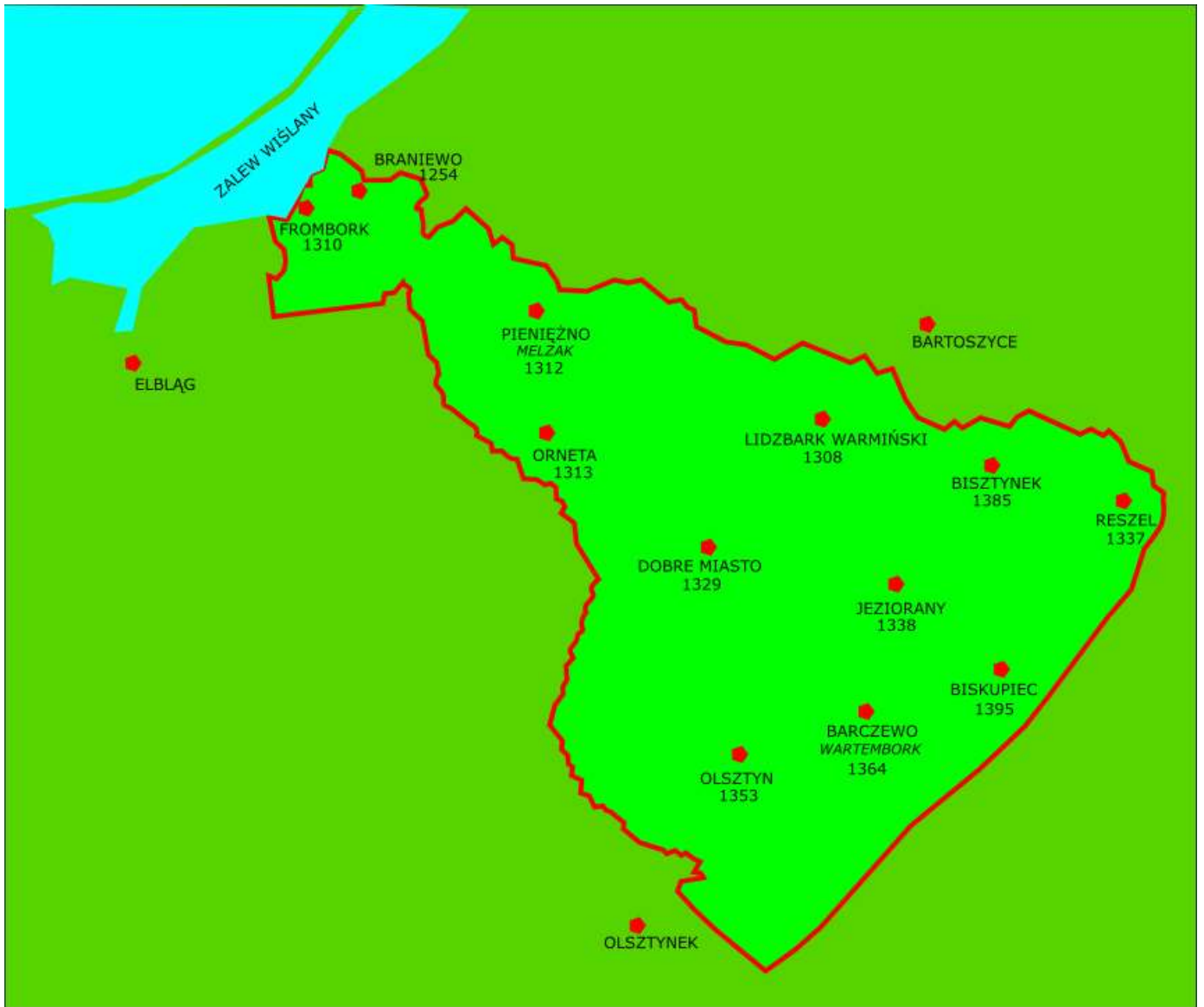
W 1226 r. cesarz Fryderyk II nadał Zakonowi Krzyżackiemu przywilej, w myśl którego książę mazowiecki Konrad nadawał Krzyżakom Ziemię Chełmińską w celu podbicia Prus. W 1233 r. Krzyżacy zorganizowali pierwszą wyprawę wojenną przeciw Prusom. Od tej pory systematycznie zajmowano ziemie plemion pruskich.

1242 – 1249 - pierwsze powstanie pruskie

1260 – 1261 - drugie powstanie pruskie

1276 – trzecie powstanie pruskie

W 1283 Krzyżacy zmusili Jaćwingów do przyjęcia chrztu i zaprzestania oporu.

3. 1254 - 1395

Ruch zakładania i budowy miast na Warmii.

W ciągu 150 lat powstało 12 miast. O trafności lokalizacji świadczy nieprzerwane ich istnienie do dziś. Od tamtych czasów nie powstało na Warmii żadne inne miasto.

Braniewo 1254

Lidzbark Warmiński 1308

Frombork 1310

Pieniężno (Melzak) 1312

Orneta 1313

Barczewo (Wartenburg) 1329

Dobre Miasto 1329

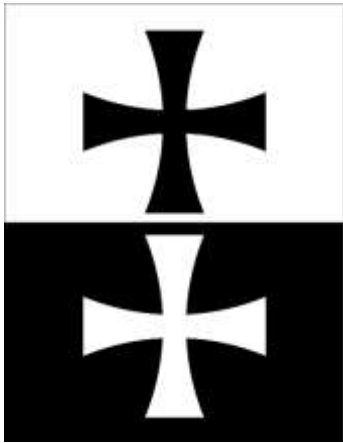
Reszel 1337

Jeziorany 1338

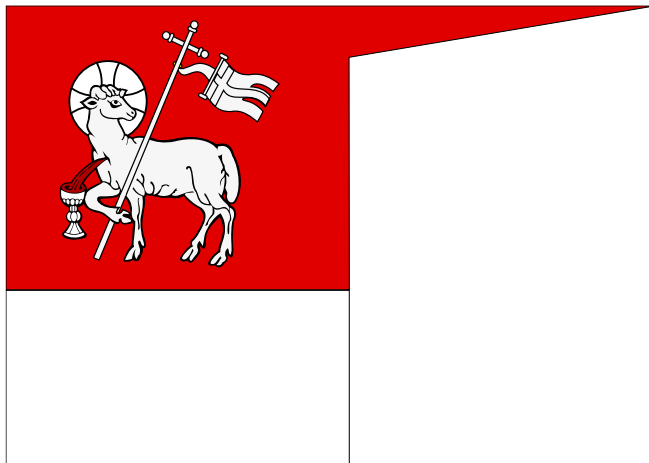
Olsztyn 1353

Biszynek 1385

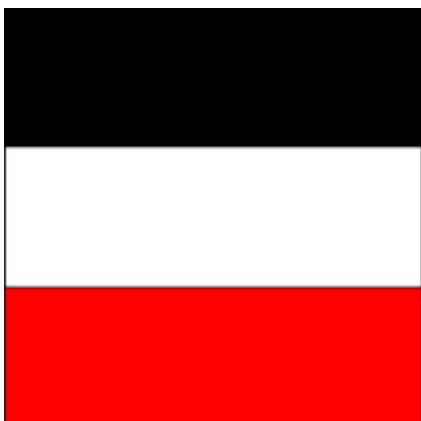
Biskupiec 1395

Chorągiew Braniewa

Chorągiew biskupstwa warmińskiego

Chorągiew Olsztyna

4. 1410 – 1466

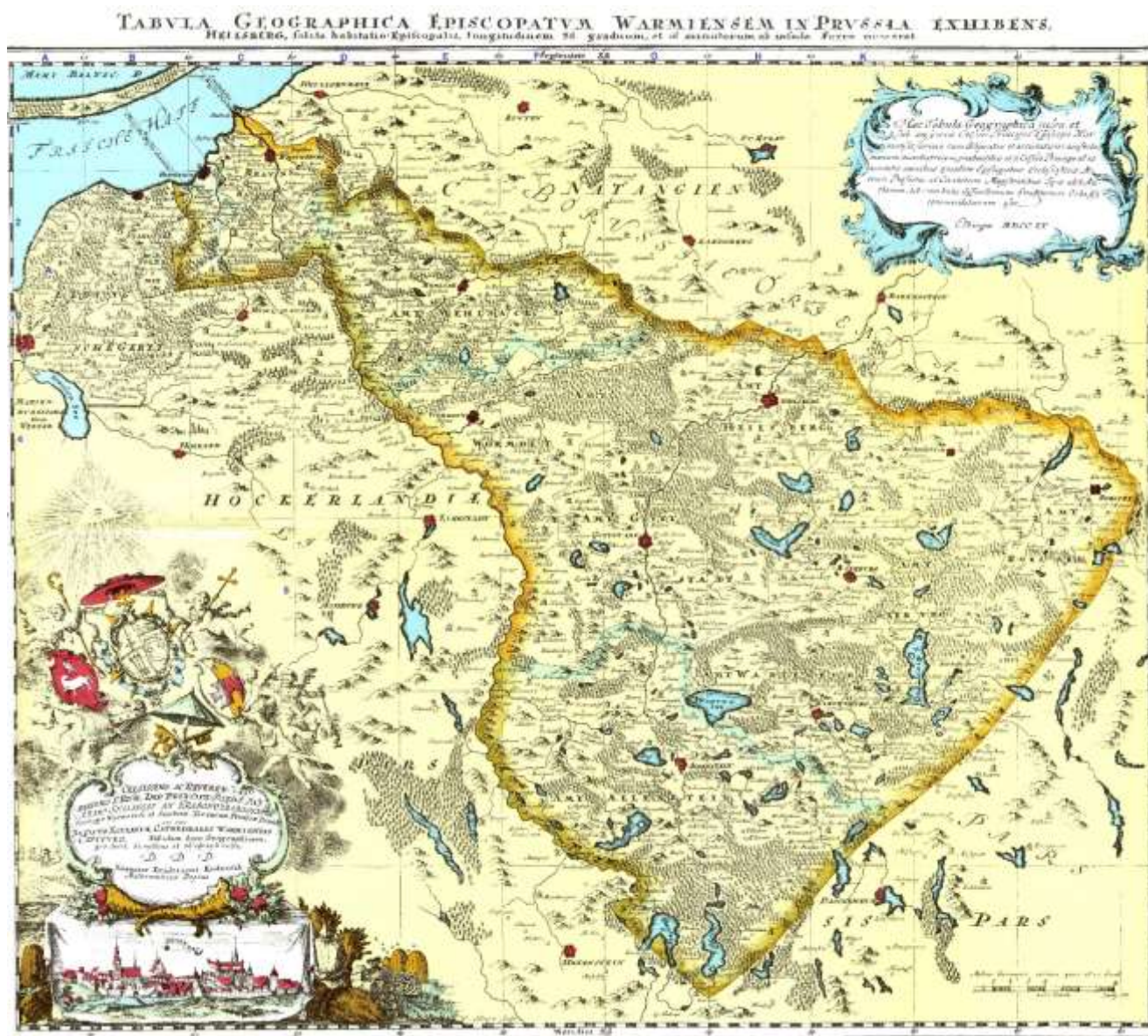
1409 r. Zakon wypowiedział Polsce wojnę. Podłożem konfliktu była ekspansja Krzyżaków na Żmudź i bezustanna wojna podjazdowa na Litwie. Krzyżacy spustoszyli Pomorze i Ziemię Dobrzyńską. W lipcu 1410 wojska polsko – litewskie wkroczyły do Prus. Decydująca bitwa miała miejsce pod Grunwaldem 15.07.1410 r. Była to największa bitwa średniowiecza i początek zmierzchu potęgi Zakonu.

W bitwie grunwaldzkiej po stronie krzyżackiej wzięły udział trzy chorągwie warmińskie: Miasta Braniewa i Olsztyna oraz biskupstwa warmińskiego.

W 1411 zawarto pokój w Toruniu (I Pokój Toruński) ale nie rozwiązano sporu. Po zawarciu unii w Horodle w 1413 Polska i Litwa zażądały od Krzyżaków zwrotu m.in. Pomorza Gdańskiego i Ziemi Chełmińskiej a po odmowie, król rozpoczął wojnę nazwaną później „głodową”. Wojska polskie spustoszyły wtedy Warmię.

1466 Wojna trzynastoletnia i II Pokój Toruński.

Wojna zaczęła się w 1454 r. i była wynikiem wypowiedzenia posłuszeństwa Zakonowi Krzyżackiemu przez Związek Pruski (związek miast pruskich), który zadeklarował posłuszeństwo królowi polskiemu. Wojna zakończyła się II Pokojem Toruńskim zawartym w 1466 r. Zakon zwrócił Polsce Pomorze Gdańskie, Toruń, Ziemię Chełmińską, Powiśle, Malbork i Warmię.

Mapa biskupstwa warmińskiego wykonana na zamówienie bp. Adama Stanisława Grabowskiego w 1775 przez kartografa i sztycharza z Elbląga Jana Fryderyka Enderscha (1705-1796).

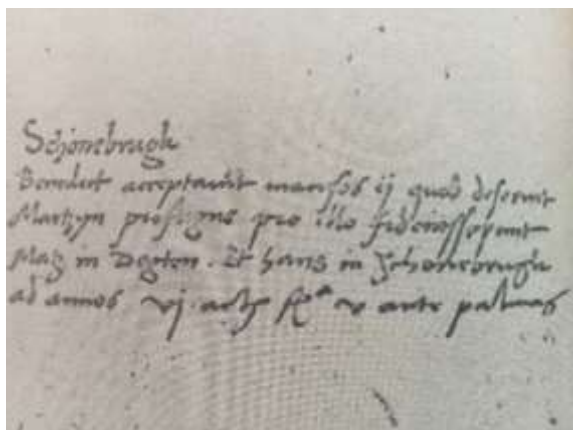
5. 1466 - 1772

306 lat Warmii w Królestwie Polskim.

II Pokój Toruński zawarty 19.10.1466 r. i kończący wojnę trzynastoletnią pomiędzy Zakonem Krzyżackim a Polską, spowodowała m.in., że Warmia znalazła się w granicach Królestwa Polskiego. Ziemie wcielone do Rzeczypospolitej od tej pory nosiły miano Prus Królewskich, a ziemie lenne Prusami Książęcymi. Formalnie Warmia jako dominium biskupów warmińskich zachowywała niezależność od Prus Królewskich i przez następnych 306 lat pozostawała w granicach Rzeczypospolitej aż do I rozbioru Polski i włączenie jej do Prus.

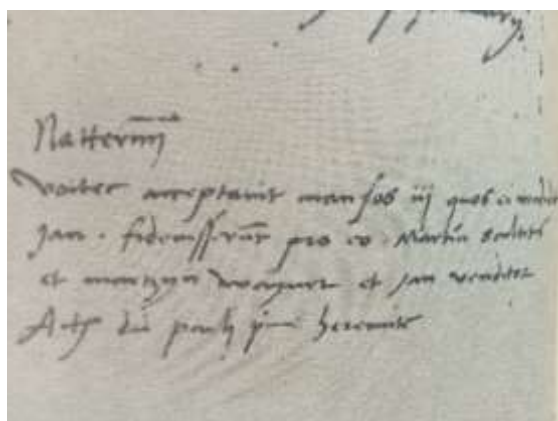
1517

Sząbruk. Marcin objął 2 łany, które porzucił zbiegły Cosman. Wczoraj przyznałem mu 3 konie, 2 krowy, 1 jałówkę, 3 wieprze i wóz, bez wolnizny. Poręczyli zaś: Andrzej z Dorotowa [i] Jerzy, sołtys tamtejszy, że nie zbiegnie przez dwa lata. Działo się 14 maja. Pożyczyłem mu 3 korce owsa do św. Michała.

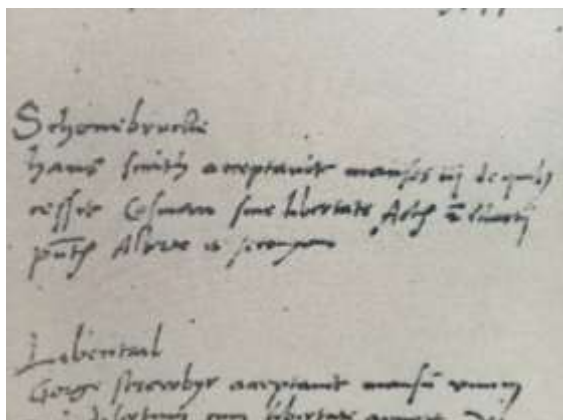
1519

Naterki. Wojtek objął 3 łany, które mu sprzedał Jan. Poręczyli zaś: sołtys Marcin i Marcin Wayner, i Jan sprzedawca. Działo się w dniu św. Pawła pierwszego pustelnika.

1519

Sząbruk. Benedykt objął 2 łany, które opuścił zbiegły Marcin. Poręczyli zaś Matz w Dajtkach i Hans w Sząbruku na 6 lat. Działo się w czwartek przed niedzielą Palmową.

6. 1503 -1543

Pobyt Mikołaja Kopernika na Warmii.

Mikołaj Kopernik (1473 – 1543), astronom, lekarz, ekonomista i kanonik warmiński. Kształcił się w Bolonii, Padwie, Ferrarze, Krakowie i Toruniu. Od 1503 r. przebywał na Warmii i tu zmarł. W latach 1516 -19 i 1520 – 21 był administratorem dóbr kapitulnych i rezydował w Olsztynie. W tamtych latach prowadził akcję lokowania osadników na opuszczonych gospodarstwach na Warmii i kierował obroną Olsztyna przed Krzyżakami. Pełnił funkcje kanclerza, pośta, wizytatora dóbr kapitulnych, skarbnika, administratora biskupstwa. Przygotował traktat o monecie, w którym sformułował prawo ekonomiczne dobrego i złego pieniądza. W czasie swego pobytu na Warmii sformułował heliocentryczny system Wszechświata. Dzieło, w którym przedstawił swój pogląd na budowę Wszechświata „O obrotach sfer niebieskich” dokonało przełomu w ówczesnych poglądach.

7. 1525 -1701

Hołd Pruski sekularyzacja Zakonu Krzyżackiego.

Prusy Książęce po Pokoju Toruńskim 1466 r stały się lennem Polski. Krzyżacy nie wypełniali jednak postanowień traktatu pokojowego. Otwarcie występowali przeciwko królowi, próbowali obalić traktat i odmawiali hołdu. Wybrany w 1511 r. na Wielkiego Mistrza Albrecht von Hohenzollern dążył do zbrojnego rozstrzygnięcia tego sporu. Wojna trwała w latach 1519 – 21 i przetoczyła się m.in. przez Warmię. Albrecht bez powodzenia oblegał Lidzbark a wojska polskie Braniewo. Ostatecznie zawarto czteroletni rozejm. Od 1524 trwały rokowania związane z przyszłością Prus. Ustalono, że Zakon ulegnie likwidacji, Albrecht uzna traktat toruński a on i jego potomkowie będą lennikami polskimi. 10.04.1525 r., na rynku krakowskim, Albrecht złożył hołd królowi polskiemu Zygmuntowi I, przysiągł posłuszeństwo i wierność Królestwu Polskiemu. Był to jednocześnie akt zakończenia istnienia Zakonu Krzyżackiego. Obecni na uroczystości rycerze zakonni zdarli ze swoich płaszczy czarne krzyże. Od tej pory Albrecht nosił tytuł księcia a ziemie pruskie miały status księstwa.

Ustanowienie Królestwa Prus, koronacja Fryderyka III w Królewcu. Był to początek zmierzchu władzy Rzeczypospolitej nad Warmią.

8. 1807 – 1812

Wojny napoleońskie na Warmii.

Wojna Napoleona z Prusami i Rosją dotarła na początku lutego 1807 r. na Warmię. 3 lutego Napoleon zatrzymał się w Olsztynie. Z wieży kościoła w Gutkowie obserwował pozycje wojsk rosyjskich. Tego samego dnia doszło do potyczki pod Barkwedą. Do poważniejszej bitwy doszło pod Braniewem 26.02. A bitwą, która przeszła do historii było starcie pod Lidzbarkiem Warmińskim 10.06. Ostatecznie kampania zakończyła się pokojem w Tylży, co zaowocowało powstaniem Księstwa Warszawskiego. Pobyt wojsk napoleońskich, pruskich i rosyjskich na Warmii to systematyczny rabunek, zniszczenia i głód.

Odwrót wojsk napoleońskich spod Moskwy i ich przemarsz przez Warmię w 1812 r. spowodował potworne straty. Z powodu głodu i chorób zmarło na Warmii przeszło 20 tys. ludzi.

9. 1840 - 1886

Andrzej Samulowski i „Gazeta Olsztyńska”.

W 1840 roku, w Sząbruku urodził się Andrzej Samulowski. Samouk. Od 1868 pisał do gazet Pomorza i Wielkopolski. W 1875 otworzył introligatornię i bibliotekę polską w Sząbruku. W 1878 r. założył w Gietrzwałdzie księgarnię. Wraz z Janem Liszewskim i Franciszkiem Szczepańskim organizował w 1885 wiece w sprawie przywrócenia nauczania języka polskiego w południowej Warmii. Współzałożyciel i redaktor „Gazety Olsztyńskiej”. Zmarł w 1928 r. w Gietrzwałdzie.

16.04.1886 r. ukazał się pierwszy numer „Gazety Olsztyńskiej”. Założycielami gazety byli: Jan Liszewski (pierwszy redaktor), Franciszek Szczepański i Andrzej Samulowski.

Założenie pisma wsparli finansowo poznaniacy, Polacy z Petersburga a także polscy Warmiacy. „Gazeta Olsztyńska” aktywnie wspierała Warmiaków w wierze katolickiej i polskości. Pismo trwało do wybuchu II Wojny Światowej. Tuż po rozpoczęciu wojny budynek redakcji został przez hitlerowców rozebrany.

10. 1877

Objawienia Gietrzwałdzkie.

Od 27.06 do 16.09 1877 r. w Gietrzwałdzie dwóm miejscowym dziewczynkom objawiała się Matka Boska. Od tego czasu Gietrzwałd stał się ośrodkiem ruchu pielgrzymkowego, odrodzenia religijnego i narodowego Warmiaków. W stulecie objawień, w 1977 r. Kościół uznał ich autentyczność. Jest to jedyne w Polsce i jedno z 12. na świecie miejsc objawień maryjnych uznanych przez Stolicę Apostolską za autentyczne.

11. 1914 - 1920

Pierwsza Wojna Światowa i plebiscyt na Warmii.

Pierwsza Wojna Światowa zabrała wielu Warmiaków walczących w wojsku pruskim i Polaków walczących w armii carskiej. Świadczą o tym polskie nazwiska na tablicach pamiątkowych umieszczanych w kościołach rozsianych na Warmii. W czasie ofensywy sierpniowej 1914 roku doszło do bitwy pod Biesowem i Zerbuniem zakończonej zwycięstwem niemieckim.

11.07.1920 r. odbył się w 11 powiatach Prus Wschodnich plebiscyt, w którym mieszkańcy tych ziem mieli się wypowiedzieć za przynależnością państwową (Prusy Wschodnie lub Polska). Na Warmii plebiscyt objął powiaty olsztyński i reszelski. Polacy to głosowanie przegrali a Niemcy odnieśli druzgocące zwycięstwo.

12. 1945 - 1989

1945

Armia Czerwona podbiła Prusy w styczniu i lutym 1945 r. bez większych starć. Po zakończeniu działań wojennych Rosjanie przystąpili do systematycznego niszczenia i podpalania miast i wsi. Wszelkiego rodzaju dobra jak maszyny, zwierzęta hodowlane, tory kolejowe, rabowano i wywożono. Warmiaków rozstrzeliwano lub deportowano do Rosji. Dopiero w maju 1945 r. powstająca administracja polska zatrzymała serię bestialstw.

1989

Polska niepodległa.

13. Jan Dantyszek i Stanisław Hozjusz.

Jan Dantyszek (1485 – 1548). Urodzony w Gdańsku. Biskup warmiński w latach 1537 – 48. Studiował na Akademii Krakowskiej i na uniwersytecie w Greifswaldzie. Przez 33 lata był dyplomatą i urzędnikiem w służbie królów Jana Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta I Starego. Jego poezje tak przypadły do gustu cesarzowi Maksymilianowi I, że obdarzył go szlachectwem, tytułem doktora obojga nauk i wawrzynem poetyckim. Był ambasadorem przy dworze króla Karola V w Hiszpanii. Podróżował do Ziemi Świętej, na Bliski Wschód i po całej Europie. Poznał ówczesne znakomitości: Erazma z Rotterdamu, Filipa Melanchtona, Tomasza Morusa, Marcina Lutra. Od chwili powołania na biskupstwo uczynił Lidzbark Warmiński ośrodkiem kultury i sztuki. Pochowany w katedrze fromborskiej.

Stanisław Hozjusz (1504 – 1579). Urodzony w Krakowie. Biskup warmiński w latach 1551 – 79. Studiował w Akademii Krakowskiej i na uniwersytetach w Bolonii i Padwie. Był sekretarzem bp. Piotra Tomickiego i kierował kancelarią królewską. W 1538 został kanonikiem warmińskim a wkrótce biskupem, pierwszym bez indygenatu pruskiego (przywilej Prus Królewskich wyznaczania na urzędy królewskie wyłącznie obywateli pruskich). W latach 1559 – 63 był legatem papieskim w Wiedniu i na sobór trydencki w latach 1561 – 63. W 1561 został kardynałem i był rozpatrywany jako kandydat na papieża. W 1565 zwołał do Lidzbarka Warmińskiego synod diecezjalny, na którym przyjęto uchwały soboru trydenckiego i postanowiono o utworzeniu seminarium duchownego w Braniewie. Sprowadził do Polski zakon Jezuitów. Był jednym z czołowych wrogów reformacji. Pozostawił po sobie dzieła teologiczne i poezje.

14. Marcin Kromer i bł. Regina Protmann

Marcin Kromer (1512 – 1589). Urodzony w Bieczu. Biskup warmiński w latach 1579 – 89. Studiował na uniwersytetach w Padwie i Bolonii. W latach 1543-70 był sekretarzem królewskim. Obok Hozjusza był czołowym przeciwnikiem reformacji. Pisał listy, panegiryki, pisma polityczne i historyczne, dzieła teologiczne. Napisał historię Polski w 1555. Zastąpił Hozjusza na zamku lidzbarskim po jego wyjeździe do Rzymu. Nadał pierwszą regułę Zgromadzeniu św. Katarzyny w Braniewie. Na jego zlecenie powstały pierwsze mapy Warmii. Prowadził akcję osiedleńczą na południowej Warmii zakładając wsie czynszowe i sprowadzając osadników z Mazowsza.

Regina Protmann (1552 – 1613). Urodzona w Braniewie. Założyła Zgromadzenie Sióstr Katarzynek początkowo jako skromny konwent w Braniewie, gdzie one i dwie jej towarzyszki zajmowały się chorymi. W 1583 biskup Kromer zatwierdził regułę zakonu a w 1602 regułę zatwierdził papież. Kolejne konwenty powstały w Orniecie (istnieje do dziś), Lidzbarku Warmińskim i Reszlu. Zgromadzenie zajmowało się chorymi i ubogimi oraz kształceniem dziewcząt. W 1999 r. Regina Protmann została beatyfikowana przez Jana Pawła II.

15. Ignacy Krasicki

Ignacy Krasicki (1735 – 1801). Urodzony w Dubiecku k. Sanoka. Biskup warmiński w latach 1767 – 94. W 1764 został kapelanem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Od 1766

kanonik warmiński, w tym samym roku został koadiutorem biskupa warmińskiego Adama Stanisława Grabowskiego. Po jego śmierci przejął diecezję jako biskup. Jeden z najważniejszych pisarzy i poetów polskiego Oświecenia. Autor m.in. „Bajek”, „Monachomachii”, „Pana Podstolego”, „Mikołaja Doświadczyńskiego przypadków”. Dzięki jego zabiegom siedziba biskupia w Lidzbarku Warmińskim rozkwitła. Zbudował oranżerię i urządził ogrody. Rozbudował swoją letnią rezydencję w Smolajnach. Jego biblioteka liczyła około 6 tys. tomów. Po zaborze dobra kościelne przepadły. Żył dzięki pensji od króla Fryderyka II, z którym się przyjaźnił i dzięki któremu w 1995 został arcybiskupem gnieźnieńskim. Zmarł w Berlinie.

Walenty Barczewski (1856 – 1928). Urodził się w Jarotach, wówczas wsi koło Olsztyna. Ksiądz, działacz warmiński, pisarz, redaktor, badacz folkloru. Był wikarym m.in. Butrynach, Św. Lipce, Biskupcu. W 1894 został proboszczem w Brąswaldzie. Współpracował z „Nowinami Warmińskimi” i „Warmiakiem” (był pierwszym redaktorem tego pisma). Od 1907 blisko współpracował ze środowiskiem „Gazety Olsztyńskiej”. Był przewodniczącym tajnego Komitetu Obywatelskiego na Warmię, później przekształconego w Warmińską Radę Ludową. W 1921 i 1924 wybrany do Sejmiku Prowincjonalnego w Królewcu, w którym domagał się nauczania języka polskiego na południowej Warmii. Autor m. in. „Kiermasów na Warmii”, „Geografii polskiej Warmii”.

16. Jan Liszewski i Seweryn Pieniężny (ojciec).

Jan Liszewski (1852 – 1894). Urodził się w Klebarku Wielkim k. Olsztyna. Nauczyciel, redaktor, poeta, badacz folkloru, drukarz. W latach 1879 – 81 był nauczycielem w szkole w Bredynkach i Raszagu (gm. Biskupiec). W 1885 r. wraz z A. Samulowskim i Fr. Szczepańskim zorganizował w Olsztynie i Barczewie wiece, na których zbierano podpisy pod petycją o przywrócenie nauczania języka polskiego na południowej Warmii. W 1886 r. ukazał się pierwszy numer „Gazety Olsztyńskiej”, który Liszewski wydrukował z pomocą siostry Jadwigi i jej przyszłego męża S. Pieniężnego. W „Gazecie Olsztyńskiej” Liszewski zamieszczał swoje wiersze, opowiadania, bajki i pieśni.

Seweryn Pieniężny (ojciec) (1864 – 1905). Redaktor, drukarz, działacz warmiński. Do Olsztyna przeniósł się z Poznania w 1886 aby wesprzeć J. Liszewskiego w wydawaniu „Gazety

Olsztyńskiej”. W 1891 przejął redakcję gazety od Liszewskiego i ożenił się z jego siostrą, Jadwigą. W 1892 organizował wiece w obronie nauczania języka polskiego w podolsztyńskich wsiach.

17. Feliks Nowowiejski i Maria Paruszevska.

Feliks Nowowiejski (1877 – 1946). Urodzony w Barczewie. Kompozytor, dyrygent, pedagog. Studiował w Konserwatorium w Berlinie, Ratyźbonie i na Uniwersytecie Berlińskim. Jego kompozycje „Znalezienie świętego krzyża” z 1906 i „Quo Vadis” z 1907 zyskały światowy rozgłos. Od 1919 r. zamieszkał w Poznaniu. Skomponował „Rotę” do słów Marii Konopnickiej w 1910 i hymn „O Warmio moja miła...” w 1920. Opracowywał pieśni warmińskie i angażował się w agitację plebiscytową m.in. występował na koncertach w Olsztynie w tamtym czasie. Komponował muzykę do wierszy Marii Zientary – Malewskiej, pomagał uzdolnionym muzycznie Warmiakom.

Maria Paruszevska (1864 – 1937). Urodzona w Poznaniu. Poetka, publicystka. Jej dom w Poznaniu był znanym salonem literacko – artystycznym. Z jej kręgiem związany był Feliks Nowowiejski, którego kompozycje recenzowała i propagowała w swej działalności krytycznej i literackiej. Nowowiejski z kolei komponował muzykę do jej wierszy. To prawdopodobnie na jego prośbę napisała słowa do hymny „O Warmio moja miła....”

18. Jan Hanowski i Michał Lengowski.

Jan Hanowski (1873 – 1968). Urodzony w Mątkach k. Olsztyna, w rodzinie rolniczej. Ksiądz, kanonik warmiński, działacz społeczny i religijny. W 1913 r. został proboszczem w Gietrzwałdzie. Od 1924 był proboszczem parafii św. Jakuba w Olsztynie, gdzie wprowadził mszę i kazanie w języku polskim w każdą niedzielę i święto. W 1945 r. wyjednał od dowódcy wkraczających wojsk sowieckich zaświadczenie po rosyjsku „Kościołów nie palić, zamieszani w podpalenie będą pociągnięci do odpowiedzialności zgodnie z prawem wojny” co uratowało olsztyńskie świątynie.

Michał Lengowski (1873 – 1967). Urodzony w Starej Kaletce k. Olsztyna, w rodzinie rolniczej. Działacz warmiński, poeta, folklorysta. Członek Polskiej Rady Ludowej (nielegalnej partii w zaborze pruskim dążącej do odzyskania niepodległości), zaangażowany w działalność plebiscytową, brał udział w zebraniu założycielskim Związku Polaków w Prusach Wschodnich (od 1923 r. IV Dzielnica Związku Polaków w Niemczech). Po wojnie na zlecenie Delegatury Państwowego Instytutu Sztuki w Olsztynie zbierał „gadki” i pieśni warmińskie.

19. Maria Zientara – Malewska i Wojciech Zink.

Maria Zientara – Malewska (1894 – 1984). Urodziła się w Brąswałdzie. Nauczycielka, poetka, działacz warmiński. W latach 1921 – 23 pracowała w „Gazecie Olsztyńskiej”. W tym czasie organizowała koła Kobiet Polek i Związku Towarzystw Młodzieży w Prusach. W 1926 r. ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Krakowie. Prowadziła polskie przedszkole w Gietrzwałdzie a następnie podjęła w polskich szkołach na Pomorzu. W latach 1931 – 33 kierowała Wydziałem Przedszkoli i Opieki Religijnej Związku Polskich Towarzystw Szkolnych w Niemczech. W 1939 r. aresztowana przez Niemców i osadzona w obozie koncentracyjnym Ravensbruck. W 1940 zwolniona i pod nadzorem Gestapo osiadła w Brąswałdzie. Po wojnie m.in. zbierała materiały folkloru warmińskiego dla olsztyńskiej Delegatury Państwowego Instytutu Sztuki. Jej wiersze w czasach międzywojennych były drukowane we wszystkich polskich czasopismach w Niemczech. Po wojnie ukazało się szereg wydawnictw poetyckich, zbiorów bajek warmińskich i wspomnień jej autorstwa.

Adalbert (Wojciech) Zink (1902 – 1969). Urodzony w Bydgoszczy. Ksiądz, kanonik warmiński. Jego matka urodziła się w Worytach k. Gietrzwałdu. Był wikarym w Gryźlinach i Wrzesinie oraz proboszczem w Barczewku. Po wojnie został sekretarzem kurii biskupiej w Olsztynie. Reaktywował kapitułę katedralną. Administrator diecezji warmińskiej w latach 1951 – 53. Aresztowany przez UB w 1953 r. po odmowie podpisania komunikatu o aresztowaniu Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego i uwięziony w więzieniu mokotowskim w Warszawie. Zwolniono go w 1955 r. z zakazem powrotu na Warmię. Od 1960 w Olsztynie. Pochowany w Gietrzwałdzie.

20. Augustyn Steffen i Wiktor Steffen.

Augustyn Steffen (1901 – 1992). Urodzony w Unieszewie w rodzinie rolniczej. Językoznawca, badacz folkloru i działacz warmiński. W 1923 r. wchodził w skład kierownictwa IV Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech. Studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie Poznańskim i filologię polską i etnografię na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1932 – 33 zbierał na Warmii pieśni i opowieści warmińskie. Po wybuchu wojny przedostał się przez Rumunię na Cypr i trafił do Samodzielnej Brygady Karpackiej. Po wojnie zamieszkał w Londynie. Wydał „Zbiór polskich pieśni ludowych z Warmii” tomy 1-3 w latach 1931 – 37, „Rymy dziecięce, zagadki i przysłowia rymowane z Warmii” 1937, „Opowiadania komiczne i podania z Warmii” 1937, „Język polskiej Warmii” 1938.

Wiktor Steffen (1903 – 1997). Urodzony w Sząbruku, młodszy brat Augustyna. Filolog klasyczny, hellenista, tłumacz. Studiował na Uniwersytetach Poznańskim i Berlińskim. Brał udział w kampanii wrześniowej, trafił do niewoli i całą wojnę spędził w oflagach. Po wojnie profesor uniwersytetów Poznańskiego i Wrocławskiego, autor kilkudziesięciu prac naukowych z zakresu hellenistyki i języka łacińskiego. W 1984 ukazał się „Słownik warmiński” jego autorstwa.

23. „Dziękuję Warmii za papieża”.

„Dziękuję Warmii za papieża” – te słowa wypowiedział św. Jan Paweł II na zakończenie mszy, w trakcie wizyty w Olsztynie 6 czerwca 1991 r. Pełen cytat brzmi tak: „Mam bowiem dług wdzięczności wobec tej ziemi, która tyle razy, przez tyle lat udzielała mi schronienia, odpoczynku, dawała możliwość nabrania sił wewnętrznych, uspokojenia. To jest wielkie dobrodziejstwo tej ziemi, tych lasów, tych jezior, z którego korzystałem i które na pewno do dzisiaj jeszcze mi pomagają, więc w imieniu tego co było, i tego, co jest, dziękuję Warmii za papieża.” Karol Wojtyła w 1958 roku spływ kajakowy po Łynie rozpoczął jako ksiądz, ukończył jako biskup.

CO WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY.

Kościół w Sząbruku.

Zamek i katedra w Olsztynie.

Arboretum w Kudypach.

W nieodległych od Sząbruka Kudypach znajduje się arboretum – leśny ogród botaniczny gromadzący około 1000 gatunków drzew i krzewów.

Skansen – Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku.

Skansen w Olsztynku to świetne uzupełnienie wizyty w Muzeum Maszyn Rolniczych. Zgromadzono w nim około 80 obiektów dawnej architektury wiejskiej, głównie związanej z regionem.

Sanktuarium w Gietrzwałdzie.

Miejsce objawień Matki Boskiej z 1877 r. Ważne miejsce polskiej Warmii i malowniczo położona wieś.